

Dialogo fra le lingue e le culture 2 **Luigi Pirandello (1867-1936)** **Το μαύρο κατσικάκι – Il capretto nero**

Απόδοση Ευγενία Λιοσάτου

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο κ. Charles Trockley έχει δίκιο. Είμαι πράγματι πρόθυμος να παραδεχτώ ότι ο κ. Charles Trockley δεν μπορεί ποτέ να έχει άδικο, γιατί το δίκιο και αυτός είναι ένα και το αυτό. Κάθε κίνηση, κάθε βλέμμα, κάθε λέξη του κ. Charles Trockley είναι τόσο άκαμπτα και ακριβή, τόσο καλά σταθμισμένα και ασφαλή που ο καθένας, βέβαια, πρέπει να αναγνωρίσει ότι δεν είναι δυνατόν ο κ. Charles Trockley, σε καμμία περίπτωση, για κάθε ερώτημα που του τίθεται, ή ατύχημα που του συμβαίνει, να έχει άδικο.

Εγώ και εκείνος, για να φέρω ένα παράδειγμα, γεννηθήκαμε την ίδια χρονιά, τον ίδιο μήνα και σχεδόν την ίδια ημέρα, εκείνος στην Αγγλία, εγώ στη Σικελία. Σήμερα, δεκαπέντε Ιουνίου, κλείνει τα σαράντα οκτώ, σαράντα οκτώ θα γίνω εγώ στις είκοσι οκτώ. Καλώς: πόσων χρονών θα είμαστε, εκείνος στις δεκαπέντε και εγώ στις είκοσι οκτώ Ιουνίου του επόμενου έτους; Ο κ. Trockley δεν τα χάνει, δεν διστάζει ούτε ένα λεπτό, με μεγάλη αποφασιστικότητα υποστηρίζει ότι στις δεκαπέντε και στις είκοσι οκτώ Ιουνίου του επόμενου έτους ο ίδιος και εγώ θα είμαστε ένα χρόνο μεγαλύτεροι, δηλαδή σαράντα εννέα χρονών.

Είναι δυνατόν να δώσει κανείς άδικο στον κ. Charles;

Ο χρόνος δεν περνάει εξίσου για όλους. Εγώ θα μπορούσα να υποστώ σε μία μόνο ημέρα, σε μία μόνο ώρα, μεγαλύτερη ζημιά απ' ό,τι αυτός στα δέκα χρόνια που έζησε με την αυστηρή πειθαρχία της ευημερίας του. Θα μπορούσα να ζήσω, εξαιτίας της αξιοθρήνητης πνευματικής μου σύγχυσης, σε ένα μόνο έτος, περισσότερο από μια ολόκληρη ζωή. Το σώμα μου, πιο αδύναμο και πολύ λιγότερο φροντισμένο από το δικό του, έχει τόσο φθαρεί αυτά τα σαράντα οκτώ χρόνια όσο σίγουρα δεν θα φθαρεί σε εβδομήντα εκείνο του κ. Trockley. Είναι αλήθεια ότι, παρά τα λευκά ασημί μαλλιά, δεν έχει ακόμη την παραμικρή ρυτίδα σαν ψητή караβίδα στο πρόσωπο του και μπορεί ακόμα να ξιφομαχεί κάθε πρωί με νεανική ευκινησία.

Λοιπόν, τι πειράζει; Όλες αυτές οι σκέψεις, ιδεατές και πραγματικές, είναι για τον κ. Charles Trockley μάταιες και μακριά από τη λογική. Η λογική λέει στον κ. Charles Trockley ότι αυτός και εγώ, εν τέλει, στις δεκαπέντε

και στις είκοσι οκτώ του Ιουνίου του επόμενου έτους θα είμαστε ένα έτος μεγαλύτεροι, δηλαδή σαράντα εννέα χρονών.

Μετά από αυτή την εισαγωγή, ακούστε τι συνέβη πρόσφατα στον κ. Charles Trockley και προσπαθήστε, αν μπορείτε, να του δώσετε άδικο.

Τον περασμένο Απρίλιο, ακολουθώντας το συνηθισμένο δρομολόγιο, σχεδιασμένο από το Baedeker για ένα ταξίδι στην Ιταλία, η δεσπονίς Ethel Holloway, η νεότερη και ζωνρότατη κόρη του κ. W.H. Holloway, πλουσιότητας και ισχυρότατου άγγλου Λόρδου, βρέθηκε στη Σικελία, στο Girgenti, για να επισκεφθεί τα θαυμάσια απομεινάρια της αρχαίας δωρικής πόλης. Δελεασμένη από την ολάνθιστη εκείνο τον μήνα μαγευτική ακτή όπου ανοίγουν τα λευκά λουλούδια της αμυγδαλιάς στο ζεστό φύσημα της αφρικανικής θάλασσας, σκέφτηκε να μείνει περισσότερο από μία ημέρα στο ξενοδοχείο *Hôtel des Temples* έξω από τη σημερινή ανηφορική και κακομοίρικη μικρή πόλη, στην εξοχή, σε μια τερπνή τοποθεσία.

Εδώ και είκοσι δύο χρόνια, ο κ. Charles Trockley είναι υποπρόξενος της Αγγλίας στο Girgenti, και για είκοσι δύο χρόνια, κάθε μέρα, την ώρα του ηλιοβασιλέματος, πηγαίνει πεζός, με το ελαστικό και μετρημένο βήμα του, από την πόλη, ψηλά στο λόφο, μέχρι τα ερείπια των Ναών του Ακράγαντα, αέρινων και μεγαλοπρεπών στο απόκρημνο ύψωμα που ανακόπτει την πλαγιά του διπλανού λόφου, του λόφου Ακρέα, στον οποίο κτίστηκε παλιά, η λαμπρή μαρμάρινη η αρχαία πόλη που εκθειάζεται από τον Πίνδαρο ως η ομορφότερη πόλη θνητών.

Έλεγαν οι αρχαίοι ότι οι κάτοικοι του Ακράγαντα έτρωγαν κάθε μέρα σαν να επρόκειτο να πεθάνουν την επόμενη μέρα, και κατασκεύαζαν τις οικίες τους, σαν να μην επρόκειτο να πεθάνουν ποτέ. Τώρα τρώνε λίγο, γιατί είναι μεγάλη η δυστυχία στην πόλη και στην ύπαιθρο, και από τις οικίες της αρχαίας πόλης, μετά από τόσους πολέμους και πυρκαγιές και άλλες τόσες λεηλασίες, δε μένει κανένα ίχνος. Φυτρώνει στη θέση τους ένα δάσος από αμυγδαλιές και ελιές σαρακηνές, το επονομαζόμενο Δάσος της Cívita. Οι φουντωτές γκριζοπράσινες ελιές φτάνουν θεωρητικά μέχρι και τις στήλες των μεγαλοπρεπών Ναών και φαίνονται σαν να προσεύχονται γι' αυτούς τους εγκαταλελειμένους λοφίσκους. Κάτω από το ύψωμα ρέει, όταν μπορεί, ο ποταμός Ακράγαντας, που ο Πίνδαρος ύμνησε πλούσιο σε κοπάδια. Μικρά κοπάδια αιγών, διασχίζουν ωστόσο την πετρώδη κοίτη του ποταμού: ανεβαίνουν το βραχώδες ύψωμα και ξαπλώνουν και μηρυκάζουν λιγοστό χορτάρι στη σκιά του αρχαίου ναού της Ομόνοιας, που σώζεται ακόμα ακέραιο. Ο γιδοβοσκός, κτηνώδης και νυσταλέος σαν Άραβας, ξαπλώνει και αυτός στα απότομα σκαλιά του πρόναου και βγάζει παραπονιάρικες νότες με τη φλογέρα του.

Στον κ. Charles Trockley αυτή η εισβολή των αιγών στο ναό πάντα φαινόταν μια φρικτή βεβήλωση, και αμέτρητες φορές έκανε επίσημη καταγγελία στους φύλακες των μνημείων, χωρίς να πάρει καμία άλλη απάντηση παρά ένα χαμόγελο φιλοσοφικής επιείκας και ένα ανασήκωμα των ώμων. Με αληθινό ρίγος αγανάκτησης ο κ. Charles Trockley για

τέτοιου είδους χαμόγελα και ανασηκώματα ώμων παραπονήθηκε σε μένα που καμιά φορά συνοδεύω στην καθημερινή του βόλτα. Συμβαίνει συχνά, ή στο Ναό της Ομόνοιας ή της Λακίνας Ήρας πιο ψηλά ή σε έναν άλλο, τον κοινώς ονομαζόμενο των Γιγάντων, ο κ. Trockley να συναντά παρέες συμπατριωτών του, που έρχονται να επισκεφτούν τα ερείπια. Και σε όλους επισημαίνει, με την ίδια αγανάκτηση που ο χρόνος και η συνήθεια δεν έχουν ακόμη καθόλου κατευνάσει ή εξασθενήσει, τη βεβήλωση αυτών των αιγών που ξαπλώνουν και μηρυκάζουν στη σκιά των κιόνων. Όχι όμως όλοι οι άγγλοι επισκέπτες, για να πω την αλήθεια, διαμοιράζονται την αγανάκτηση του κ. Trockley. Πολλοί μάλιστα βρίσκουν ότι δεν λείπει ένα κάποιο ποιητικό στοιχείο από την ανάπαυση αυτών των αιγών στους Ναούς, που έχουν τώρα πα ερημώσει μέσα στην ξεχασμένη και από χρόνια εγκαταλειμμένη ύπαιθρο. Περισσότεροι από ένας, γεγονός που σκανδάλισε τον κ. Trockley, δείχνουν και χαίρονται και να θαυμάζουν αυτό το θέαμα. Περισσότερο απ' όλους έδειξε να χαίρεται και να θαυμάζει, τον περασμένο Απρίλιο, η νεαρή και ζωηρή δεσποινίς Ethel Holloway. Πράγματι, ενώ ο εξοργισμένος υποπρόξενος ετοιμαζόταν να της δώσει κάποιες πολύτιμες αρχαιολογικές πληροφορίες, εκ των οποίων ούτε ο Baedeker ούτε άλλος οδηγός είχαν εκμεταλλευτεί η δεσποινίς Ethel Holloway διέπραξε την αγένεια να του γυρίσει την πλάτη της ξαφνικά για να τρέξει πίσω από ένα χαριτωμένο μαύρο κατσικάκι, γεννημένο πριν λίγες ημέρες, που πηδούσε εδώ κι εκεί, ανάμεσα στις άλλες ξαπλωμένες κατσίκες λες και χόρευαν γύρω του στον αέρα πολλές μυγούλες φωτός, και στη συνέχεια μετά από εκείνα τα τολμηρά και απρεπή του άλματα φαινόταν να μένει και το ίδιο έκθαμβο, γιατί ο παραμικρός θόρυβος, κάθε ανάσα, κάθε μικρή σκιά, στην αβέβαιη μέχρι τότε και για το ίδιο παράσταση της ζωής, το έκαναν να τρέμει και να φοβάται ντροπαλό.

Εκείνη την ημέρα, εγώ ήμουν με τον κ. Trockley, ενώ πολύ με ικανοποίησε η χαρά της μικρής δεσποινίδος, που τόσο πολύ ξετρελάθηκε με το μαύρο κατσικάκι, ώστε να θέλει σε οποιαδήποτε τιμή να το αγοράσει, πολύ με στενοχώρησε το πόσο έλαχε στον δύστυχο κ. Charles Trockley να υποφέρει.

– Να αγοράσετε το κατσικάκι;

– Ναι, ναι! Να το αγοράσω αμέσως! Αμέσως!

Και έτρεμε ολόκληρη κι αυτή, η μικρή δεσποινίς, όπως αυτό το αξιαγάπητο μαύρο πλασματάκι, ίσως χωρίς να υποθέτει ότι τίποτα δεν θα μπορούσε να πειράξει περισσότερο τον κ. Trockley, που μισεί έντονα αυτά τα ζώα εδώ και πολύ καιρό.

Μάταια ο κ. Trockley προσπάθησε να τη συμβουλέψει, και να την κάνει να αναλογιστεί όλες τις δυσκολίες που θα προέρχονταν από αυτή την αγορά: χρειάστηκε τελικά να υποχωρήσει και, από σεβασμό προς τον πατέρα της, να πλησιάσει τον άγριο αιγοβοσκό για να διαπραγματευτεί την αγορά του μαύρου μικρού κατσικιού.

Η δεσποινίς Ethel Holloway, αφού πλήρωσε την αγορά, είπε στον κ. Trockley ότι θα εμπιστευόταν το κατσικάκι της στον διευθυντή του

Hôtel des Temples, και στη συνέχεια, μόλις επέστρεψε στο Λονδίνο, θα τηλεγραφήσει ώστε το αγαπητό πλασματάκι, με όλα τα έξοδα πληρωμένα, να της παραδοθεί το συντομότερο δυνατόν επέστρεψε με άμαξα στο ξενοδοχείο, με το κατσικάκι που βέλαζε ευκίνητο στην αγκαλιά της.

Είδα, απέναντί μου τον ήλιο που έδυε ανάμεσα στα υπέροχα δαντελωτά σύννεφα, που αντικατοπτρίζονταν πύρινα στη λαμπερή θάλασσα σαν σε έναν τεράστιο χρυσό καθρέφτη, είδα στην μαύρη άμαξα εκείνη τη ξανθιά νεαρή λεπτοκαμωμένη και ζωηρή κοπέλα να απομακρύνεται μέσα σε μια αστραφτερή από φως νεφέλη. Σχεδόν μου φάνηκε σαν όνειρο. Τότε κατάλαβα ότι, αφού ήταν σε θέση, ακόμη κι αν ήταν τόσο μακριά από την πατρίδα της, από τις συνηθισμένες συμπεριφορές και τα συνηθισμένα συναισθήματα της ζωής της να νιώσει αμέσως μια επιθυμία τόσο έντονη, μια τόσο μεγάλη στοργή για ένα μικρό μαύρο κατσικάκι, δεν έπρεπε να διαθέτει ούτε ίχνος εκείνης της γερής λογικής, που με τόση σοβαρότητα κυβερνά τις πράξεις, τις σκέψεις, τα βήματα και τα λόγια του κ. Charles Trockley.

Και τι λοιπόν είχε στη θέση της λογικής η μικρή δεσποινίς Ethel Holloway; Τίποτα άλλο παρά ανοησία, υποστηρίζει ο κ. Charles Trockley με μία οργή δύσκολα συγκρατημένη, που σχεδόν προκαλεί λύπηση, σε έναν άνθρωπο σαν κι αυτόν, πάντα τόσο μετρημένο.

Η αιτία της οργής βρίσκεται στα γεγονότα που ακολούθησαν την αγορά αυτού του μαύρου μικρού κατσικιού.

Η δεσποινίς Ethel Holloway έφυγε την επόμενη μέρα από το Girgenti. Από τη Σικελία έπρεπε να πάει στην Ελλάδα, από την Ελλάδα, στην Αίγυπτο, από την Αίγυπτο στις Ινδίες.

Είναι θαύμα ότι, φτάνοντας με ασφάλεια στο Λονδίνο στα τέλη Νοεμβρίου, μετά από περίπου οκτώ μήνες και μετά από πολλές περιπέτειες που βεβαίως θα της συνέβησαν σε ένα τόσο μεγάλο ταξίδι, θυμόταν ακόμα το μαύρο κατσικάκι που αγόρασε μια μέρα μακριά ανάμεσα στα ερείπια των Ναών του Ακράγαντα στη Σικελία.

Μόλις έφτασε, όπως είχαν συμφωνήσει, έγραψε στον κ. Charles Trockley για να το πάρει πίσω.

Το ξενοδοχείο *Hôtel des Temples* κλείνει κάθε χρόνο στα μέσα Ιουνίου για να ανοίξει εκ νέου στις αρχές Νοεμβρίου. Ο διευθυντής, στον οποίο η δεσποινίς Ethel Holloway είχε εμπιστευθεί το κατσικάκι, στα μέσα Ιουνίου, φεύγοντας, το είχε με τη σειρά του εμπιστευθεί στον φύλακα του ξενοδοχείου, αλλά χωρίς καμία σύσταση, δείχνοντας μάλιστα κάπως κουρασμένος από την ενόχληση που του είχε προκαλέσει, και εξακολουθούσε να του προκαλεί αυτό το πλασματάκι. Ο φύλακας περίμενε μέρα με τη μέρα τον κ. υποπρόξενο Trockley, όπως ο διευθυντής του είχε πει, να έρθει να πάρει το κατσικάκι για να το στείλει στην Αγγλία, αλλά κατόπιν, μη βλέποντας κανένα να εμφανίζεται, σκέφτηκε να απαλλαγεί και το έδωσε πίσω στον ίδιο του αιγοβοσκό που το είχε πουλήσει στη δεσποινίδα, τάζοντάς του ότι θα του το χαρίσει, αν δεν φρόντιζε, όπως

φαινόταν πια, να το πάρει πίσω ή μια αμοιβή για τη φύλαξη και τη βοσκή, σε περίπτωση που ο υποπρόξενος ερχόταν να το ζητήσει.

Όταν, μετά από περίπου οκτώ μήνες, έφτασε από το Λονδίνο μια επιστολή της δεσποινίδας Ethel Holloway, τόσο ο διευθυντής του *Hôtel des Temples*, όσο και ο φύλακας, όπως και ο αιγοβοσκός βρέθηκαν σε μεγάλη σύγχυση, ο πρώτος επειδή είχε εμπιστευθεί το κατσικάκι στον φύλακα, ο φύλακας επειδή το είχε εμπιστευθεί στον αιγοβοσκό, και αυτός με τη σειρά του επειδή το είχε παραδώσει σε έναν άλλο αιγοβοσκό με τις ίδιες υποσχέσεις που του είχαν δοθεί από τον φύλακα. Για αυτόν τον δεύτερο αιγοβοσκό δεν υπήρχαν πια πληροφορίες. Η αναζήτηση κράτησε περισσότερο από ένα μήνα. Στο τέλος, μια ωραία μέρα, ο κ. Charles Trockley είδε να εμφανίζεται στην έδρα του υποπρόξενου στο Girgenti ένα φρικτό θηρίο με κέρατα, δυσώδες, την κοκκινωπή ξεθωριασμένη προβιά γδαρμένη και γεμάτο κοπριά και λάσπη, το οποίο, με βαθύ βραχνό, και τρεμουλιαστό βέλασμα, με σκιφτό το κεφάλι, φαινόταν να ρωτά απειλητικά τι του ζητούσαν όπως είχε καταστήσει σε έναν τόπο τόσο ξένο από τις δικές του συνήθειες.

Λοιπόν, ο κ. Charles Trockley, όπως συνήθως, δεν πανικοβλήθηκε καθόλου από αυτή την εμφάνιση, δεν δίστασε ούτε μια στιγμή: υπολόγισε τον χρόνο που είχε περάσει από τις αρχές Απριλίου έως τα τέλη Δεκεμβρίου και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, λογικά, το τότε χαριτωμένο μαύρο κατσικάκι μπορούσε κάλλιστα να είναι αυτό το ρυπαρό τωρινό θηρίο. Και χωρίς κανένα δισταγμό απάντησε στη δεσποινίδα, ότι αμέσως θα της το έστειλε από το Porto Empedocle με το πρώτο αγγλικό εμπορικό πλοίο που θα επέστρεφε στην Αγγλία. Κρέμασε από το λαιμό εκείνου του φρικτού θηρίου μια κάρτα με τη διεύθυνση της δεσποινίδος Ethel Holloway και διέταξε να μεταφερθεί στο λιμάνι. Εκεί, διακινδυνεύοντας ο ίδιος την αξιοπρέπειά του, έσυρε με ένα σχοινί το θηρίο στην αποβάθρα του μώλου, ακολουθούμενος από ένα πλήθος παλιόπαιδα, το επιβίβασε στο πλοίο που ετοιμαζόταν να φύγει, και επέστρεψε στο Girgenti, σίγουρος ότι είχε εκπληρώσει σχολαστικά την υποχρέωση που είχε αναλάβει, όχι τόσο για τη θλιβερή επιπολαιότητα της δεσποινίδος Ethel Holloway, όσο για τον οφειλόμενο σεβασμό προς τον πατέρα της.

Χθες, ο κ. Charles Trockley ήρθε να με επισκεφθεί στο σπίτι σε μια τέτοια ψυχική και σωματική κατάσταση, που αμέσως έσπευσα να τον καθησυχάσω, αφού τον έβαλα να καθίσει, αφού του πρόσφερα ένα ποτήρι νερό.

– Για όνομα του Θεού, κ. Trockley, τι σας συνέβη;

Χωρίς να είναι ακόμη σε θέση να μιλήσει, ο κ. Trockley βγάζει από την τσέπη του μια επιστολή και μου τη δίνει.

Ήταν του κυρίου H. W. Holloway, άγγλου Λόρδου, και περιείχε μια σειρά από βαριές αναιδέεις φράσεις προς τον κ. Trockley για την προσβολή που αυτός είχε τολμήσει να κάνει στην κορούλα του τη δεσποινίδα Ethel, στέλνοντάς της εκείνο το ρυπαρό και φρικτό ζώο.

Ως ευχαριστία για όλες τις ενοχλήσεις, που ο καημένος ο κύριος Trockley πήρε.

Αλλά, τι περίμενε η ανόητη δεσποινίς Ethel Holloway; Περίμενε ότι, έντεκα μήνες περίπου μετά από την αγορά, θα της έφτανε στο Λονδίνο εκείνο το ίδιο μαύρο κατσικάκι που χοροπηδούσε μικρό και καθαρό, τρέμοντας ντροπαλό ανάμεσα στους κίονες του αρχαίου ελληνικού ναού στη Σικελία; Είναι δυνατόν; Ο κ. Charles Trockley δεν μπορεί να ησυχάσει.

Βλέποντάς τον μπροστά μου σε αυτή την κατάσταση, προσπάθησα να τον παρηγορήσω όσο μπορούσα, αναγνωρίζοντας ότι πραγματικά η δεσποινίς Ethel Holloway πρέπει να είναι ένα πλάσμα, όχι μόνο ιδιότροπο, αλλά και τελείως παράλογο.

– Ηλίθια! Ηλίθια! Ηλίθια!

– Ας πούμε καλύτερα παράλογη, αγαπητέ κύριε Trockley, φίλε μου. Αλλά βλέπετε, – (πήρα το θάρρος να προσθέσω δειλά) – αυτή έφυγε τον περασμένο Απρίλιο έχοντας στα μάτια και στην ψυχή της τη χαριτωμένη εικόνα του μαύρου μικρού κατσικιού και δεν μπορούσε, ας είμαστε δίκαιοι, να αντιμετωπίσει καλύτερα την κατάσταση (έτσι παράλογη όπως είναι προφανώς) με τη λογική, μπροστά στην οποία εσείς, κύριε Trockley, την θέσατε ξαφνικά με αυτή την τερατώδη κατσικά που της στείλατε.

– Και λοιπόν; - πετάχτηκε όρθιος ο κ. Trockley και με ρώτησε, κοιτάζοντάς με εχθρικά. – Τι έπρεπε να είχα κάνει, λοιπόν, κατά τη γνώμη σας;

– Δεν θα ήθελα, κύριε Trockley, – βιάστηκα να απαντήσω αμήχανος – δεν θα ήθελα να σας φανώ κι εγώ παράλογος όπως η μικρή δεσποινίς από τη μακρινή σας χώρα, αλλά στη θέση σας, κύριε Trockley, ξέρετε τι θα είχα κάνει εγώ; Ή θα είχα απαντήσει στη δεσποινίδα Ethel Holloway ότι το χαριτωμένο μαύρο κατσικάκι είχε πεθάνει από τον πόθο των φιλιών και των χαδιών της, ή θα είχα αγοράσει ένα άλλο μαύρο κατσικάκι, μικρό μικρό, και καθαρό, παρόμοιο με εκείνο που αγόρασε τον περασμένο Απρίλιο και θα της το είχα στείλει, σίγουρος ότι η δεσποινίς Ethel Holloway δεν θα είχε καθόλου σκεφτεί ότι το κατσικάκι της δεν θα μπορούσε να διατηρείται για έντεκα μήνες χωρίς να αλλάξει. Μετά από αυτό, όπως βλέπετε, αναγνωρίζω ότι η δεσποινίς Ethel Holloway είναι το πιο παράλογο πλάσμα αυτού του κόσμου και ότι το δικίο είναι όλο με το μέρος σας, όπως πάντα, αγαπητέ κύριε Trockley, φίλε μου.

(απόδοση Ε. Λιοσάτου)

Il capretto nero¹

Senza dubbio il signor Charles Trockley ha ragione. Sono anzi disposto ad ammettere che il signor Charles Trockley non può aver torto mai, perché la ragione e lui sono una cosa sola. Ogni mossa, ogni sguardo, ogni parola del signor Charles Trockley sono così rigidi e precisi, così ponderati e sicuri, che chiunque, senz'altro, deve riconoscere che non è possibile che il signor Charles Trockley, in qual si voglia caso, per ogni questione che gli sia posta, o incidente che gli occorra, stia dalla parte del torto.

Io e lui, per portare un esempio, siamo nati lo stesso anno, lo stesso mese e quasi lo stesso giorno; lui, in Inghilterra, io in Sicilia. Oggi, quindici di giugno, egli compie quarantotto anni; quarantotto ne compirò io il giorno ventotto. Bene: quant'anni avremo, lui il quindici, e io il ventotto di giugno dell'anno venturo? Il signor Trockley non si perde; non esita un minuto; con sicura fermezza sostiene che il quindici e il ventotto di giugno dell'anno venturo lui e io avremo un anno di più, vale a dire quarantanove.

È possibile dar torto al signor Charles Trockley?

Il tempo non passa ugualmente per tutti. Io potrei avere da un sol giorno, da un'ora sola più danno, che non lui da dieci anni passati nella rigorosa disciplina del suo benessere; potrei vivere, per il deplorabile disordine del mio spirito, durante quest'anno, più d'una intera vita. Il mio corpo, più debole e assai meno curato del suo, si è poi, in questi quarantotto anni, logorato quanto certamente non si logorerà in settanta quello del signor Trockley. Tanto vero ch'egli, pur coi capelli tutti bianchi d'argento, non ha ancora nel volto di gambero cotto la minima ruga, e può ancora tirare di scherma ogni mattina con giovanile agilità.

Ebbene, che importa? Tutte queste considerazioni, ideali e di fatto, sono per il signor Charles Trockley oziose e lontanissime dalla ragione. La ragione dice al signor Charles Trockley che io e lui, a conti fatti, il quindici e il ventotto di giugno dell'anno venturo avremo un anno di più, vale a dire quarantanove.

Premesso questo, udite che cosa è accaduto di recente al signor Charles Trockley e provatevi, se vi riesce, a dargli torto.

Lo scorso aprile, seguendo il solito itinerario tracciato dal Baedeker per un viaggio in Italia, Miss Ethel Holloway, giovanissima e vivacissima figlia di Sir W. H. Holloway, ricchissimo e autorevolissimo Pari d'Inghilterra, capitò in Sicilia, a Girgenti, per visitarvi i maravigliosi avanzi dell'antica città dorica. Allettata dall'incantevole spiaggia tutta in quel mese fiorita del bianco fiore dei mandorli al caldo soffio del mare africano pensò di fermarsi più d'un giorno nel grande *Hôtel des Temples* che sorge fuori dell'erta e

¹ Luigi Pirandello (1925), «Il capretto nero», in *Novelle per un anno 9, Donna Mimma*. Prima pubblicazione: *Corriere della Sera*, 31 dicembre 1913, seconda pubblicazione in *Un cavallo nella luna*, Treves, Milano 1918.

miseria cittaduzza d'oggi, nell'aperta, campagna, in luogo amenissimo.

Da ventidue anni il signor Charles Trockley è vice-consule d'Inghilterra a Girgenti, e da ventidue anni, ogni giorno, sul tramonto, si reca a piedi, col suo passo elastico e misurato, dalla città alta sul colle alle rovine dei Tempii akragantini, aerei e maestosi su l'aspro ciglione che arresta il declivio della collina accanto, la collina akrea, su cui sorse un tempo, fastosa di marmi, l'antica città da Pindaro esaltata come bellissima tra le città mortali.

Dicevano gli antichi che gli Akragantini mangiavano ogni giorno come se dovessero morire il giorno dopo, e costruivano le loro case come se non dovessero morir mai. Poco ora mangiano, perché grande è la miseria nella città e nelle campagne, e delle case della città antica, dopo tante guerre e sette incendi e altrettanti saccheggi, non resta più traccia. Sorge al posto di esse un bosco di mandorli e d'olivi saraceni, detto perciò il *Bosco della Civita*. E i chiomati olivi cinerulei s'avanzano in teoria fin sotto alle colonne dei Tempii maestosi e par che preghino pace per quei clivi abbandonati. Sotto il ciglione scorre, quando può, il fiume Akragas che Pindaro glorificò come ricco di greggi. Qualche greggiola di capre, attraversa tuttavia il letto sassoso del fiume: s'inerpica sul ciglione roccioso e viene a stendersi e a rugumare il magro pascolo all'ombra solenne dell'antico tempio della Concordia, integro ancora. Il caprajo, bestiale e sonnolento come un arabo, si sdraja anche lui sui gradini del pronao dirupati e trae qualche suono lamentoso dal suo zufolo di canna.

Al signor Charles Trockley questa intrusione delle capre nel tempio è sembrata sempre un'orribile profanazione; e innumerevoli volte ne ha fatto formale denuncia ai custodi dei monumenti, senza ottener mai altra risposta che un sorriso di filosofica indulgenza e un'alzata di spalle. Con veri fremiti d'indignazione il signor Charles Trockley di questi sorrisi e di queste alzate di spalle s'è lagnato con me che qualche volta lo accompagno in quella sua quotidiana passeggiata. Avviene spesso che, o nel tempio della Concordia, o in quello più su di Hera Lacinia, o nell'altro detto volgarmente dei Giganti, il signor Trockley s'imbatta in comitive di suoi compatriotti, venute a visitare le rovine. E a tutti egli fa notare, con quell'indignazione che il tempo e l'abitudine non hanno ancora per nulla placato o affievolito, la profanazione di quelle capre sdrajate e rugumanti all'ombra delle colonne. Ma non tutti gl'inglesi visitatori, per dir la verità, condividono l'indignazione del signor Trockley. A molti anzi sembra non privo d'una certa poesia il riposo di quelle capre nei Tempii, rimasti come sono ormai solitari in mezzo al grande e smemorato abbandono della campagna. Più d'uno, con molto scandalo del signor Trockley, di quella vista si mostra anzi lietissimo e ammirato.

Più di tutti lieta e ammirata se ne mostrò, lo scorso aprile, la giovanissima e vivacissima Miss Ethel Holloway. Anzi, mentre l'indignato vice-consule stava a darle alcune preziose notizie archeologiche, di cui né il Baedeker né altra guida hanno ancor fatto tesoro, Miss Ethel Holloway commise l'indelicatezza di voltargli le spalle improvvisamente per correr dietro a

un grazioso capretto nero, nato da pochi giorni, che tra le capre sdraiate springava qua e là come se per aria attorno gli danzassero tanti moscerini di luce, e poi di quei suoi salti arditi e scomposti pareva restasse lui stesso sbigottito, ché ancora ogni lieve rumore, ogni alito d'aria, ogni piccola ombra, nello spettacolo per lui tuttora incerto della vita, lo facevano rabbrivire e fremer tutto di timidità.

Quel giorno, io ero col signor Trockley, e se molto mi compiacqui della gioia di quella piccola Miss, così di subito innamorata del capretto nero, da volerlo a ogni costo comperare; molto anche mi dolsi di quanto toccò a soffrire al povero signor Charles Trockley.

– Comperare il capretto?

– Sì, sì! comperare subito! subito!

E fremeva tutta anche lei, la piccola Miss, come quella cara bestiolina nera; forse non supponendo neppur lontanamente che non avrebbe potuto fare un dispetto maggiore al signor Trockley, che quelle bestie odia da tanto tempo ferocemente.

Invano il signor Trockley si provò a sconsigliarla, a farle considerare tutti gl'impicci che le sarebbero venuti da quella compera: dovette cedere alla fine e, per rispetto al padre di lei, accostarsi al selvaggio caprajo per trattar l'acquisto del capretto nero.

Miss Ethel Holloway, sborsato il denaro della compera, disse al signor Trockley che avrebbe affidato il suo capretto al direttore dell'*Hôtel des Temples*, e che poi, appena ritornata a Londra, avrebbe telegrafato perché la cara bestiolina, pagate tutte le spese, le fosse al più presto recapitata; e se ne tornò in carrozza all'albergo, col capretto belante e guizzante tra le braccia.

Vidi, incontro al sole che tramontava fra un mirabile frastaglio di nuvole fantastiche, tutte accese sul mare che ne splendeva sotto come uno smisurato specchio d'oro, vidi nella carrozza nera quella bionda giovinetta gracile e fervida allontanarsi infusa nel nembo di luce sfolgorante; e quasi mi parve un sogno. Poi compresi che, avendo potuto, pur tanto lontana dalla sua patria, dagli aspetti e dagli affetti consueti della sua vita, concepir subito un desiderio così vivo, un così vivo affetto per un piccolo capretto nero, ella non doveva avere neppure un briciolo di quella solida ragione, che con tanta gravità governa gli atti, i pensieri, i passi e le parole del signor Charles Trockley.

E che cosa aveva allora al posto della ragione la piccola Miss Ethel Holloway?

Nient'altro che la stupidaggine, sostiene il signor Charles Trockley con un furore a stento contenuto, che quasi quasi fa pena, in un uomo come lui, sempre così compassato.

La ragione del furore è nei fatti che son seguiti alla compera di quel capretto nero.

Miss Ethel Holloway partì il giorno dopo da Girgenti. Dalla Sicilia doveva passare in Grecia, dalla Grecia, in Egitto; dall'Egitto nelle Indie.

È miracolo che, arrivata sana e salva a Londra su la fine di novembre, dopo circa otto mesi e dopo tante avventure che certamente le saranno occorse in un così lungo viaggio, si sia ancora ricordata del capretto nero comperato un giorno lontano tra le rovine dei Tempî akragantini in Sicilia.

Appena arrivata, secondo il convenuto, scrisse per riaverlo al signor Charles Trockley.

L'Hôtel des Temples si chiude ogni anno alla metà di giugno per riaprirsi ai primi di novembre. Il direttore, a cui Miss Ethel Holloway aveva affidato il capretto, alla metà di giugno, partendo, lo aveva a sua volta affidato al custode dell'albergo, ma senz'alcuna raccomandazione, mostrandosi anzi seccato più d'un po' del fastidio che gli aveva dato e seguitava a dargli quella bestiola. Il custode aspettò di giorno in giorno che il vice-consule signor Trockley, per come il direttore gli aveva detto, venisse a prendersi il capretto per spedirlo in Inghilterra, poi, non vedendo comparir nessuno, pensò bene, per liberarsene, di darlo in consegna a quello stesso caprajo che lo aveva venduto alla Miss, promettendoglielo in dono se questa, come pareva, non si fosse più curata di riaverlo, o un compenso per la custodia e la pastura, nel caso che il vice-consule fosse venuto a chiederlo.

Quando, dopo circa otto mesi, arrivò da Londra la lettera di Miss Ethel Holloway, tanto il direttore dell'*Hôtel des Temples*, quanto il custode, quanto il caprajo si trovarono in un mare di confusione; il primo per aver affidato il capretto al custode; il custode per averlo affidato al caprajo, e questi per averlo a sua volta dato in consegna a un altro caprajo con le stesse promesse fatte a lui dal custode. Di questo secondo caprajo non s'avevano più notizie. Le ricerche durarono più d'un mese. Alla fine, un bel giorno, il signor Charles Trockley si vide presentare nella sede del vice-consolato in Girgenti un orribile bestione cornuto, fetido, dal vello stinto rossigno strappato e tutto incrostato di sterco e di mota, il quale, con rochi, profondi e tremuli belati, a testa bassa, minacciosamente, pareva domandasse che cosa si volesse da lui, ridotto per necessità di cose in quello stato, in un luogo così strano dalle sue consuetudini.

Ebbene, il signor Charles Trockley, secondo il solito suo, non si sgomentò minimamente a una tale apparizione; non tentennò un momento: fece il conto del tempo trascorso, dai primi d'aprile agli ultimi di dicembre, e concluse che, ragionevolmente, il grazioso capretto nero d'allora poteva esser benissimo quest'immondo bestione d'adesso. E senza neppure un'ombra d'esitazione rispose alla Miss, che subito gliel'avrebbe mandato da Porto Empedocle col primo vapore mercantile inglese di ritorno in Inghilterra. Appese al collo di quell'orribile bestia un cartellino con l'indirizzo di Miss Ethel Holloway e ordinò che fosse trasportata alla marina. Qui, lui stesso, mettendo a grave repentaglio la sua dignità, si tirò dietro con una fune la bestia restia per la banchina del molo, seguito da una frotta di monellacci; la imbarcò sul vapore in partenza, e se ne ritornò a Girgenti, sicurissimo d'aver adempiuto scrupolosamente all'impegno

che s'era assunto, non tanto per la deplorable leggerezza di Miss Ethel Holloway, quanto per il rispetto dovuto al padre di lei.

Ieri, il signor Charles Trockley è venuto a trovarmi in casa in tali condizioni d'animo e di corpo, che subito, costernatissimo, io mi son lanciato a sorreggerlo, a farlo sedere, a fargli recare un bicchier d'acqua.

– Per amor di Dio, signor Trockley, che vi è accaduto?

Non potendo ancora parlare, il signor Trockley ha tratto di tasca una lettera e me l'ha porta.

Era di Sir H. W. Holloway, Pari d'Inghilterra, e conteneva una filza di gagliarde insolenze al signor Trockley per l'affronto che questi aveva osato fare alla figliuola Miss Ethel, mandandole quella bestia immonda e spaventosa.

Questo, in ringraziamento di tutti i disturbi, che il povero signor Trockley s'è presi.

Ma che si aspettava dunque quella stupidissima Miss Ethel Holloway? Si aspettava che, a circa undici mesi dalla compera, le arrivasse a Londra quello stesso capretto nero che springava piccolo e lucido, tutto fremente di timidezza tra le colonne dell'antico Tempio greco in Sicilia? Possibile? Il signor Charles Trockley non se ne può dar pace.

Nel vedermelo davanti in quello stato, io ho preso a confortarlo del mio meglio, riconoscendo con lui che veramente quella Miss Ethel Holloway dev'essere una creatura, non solo capricciosissima, ma oltre ogni dire irragionevole.

– Stupida! stupida! stupida!

– Diciamo meglio irragionevole, caro signor Trockley, amico mio. Ma vedete, – (mi son permesso d'aggiungere timidamente) – ella, andata via lo scorso aprile con negli occhi e nell'anima l'immagine graziosa di quel capretto nero, non poteva, siamo giusti, far buon viso (così irragionevole com'è evidentemente) alla ragione che voi, signor Trockley, le avete posta davanti all'improvviso con quel caprone mostruoso che le avete mandato.

– Ma dunque? – mi ha domandato, rizzandosi e guardandomi con occhio nemico, il signor Trockley. – Che avrei dovuto fare, dunque, secondo voi?

Non vorrei, signor Trockley, – mi sono affrettato a rispondergli imbarazzato, – non vorrei sembrarvi anch'io irragionevole come la piccola Miss del vostro paese lontano, ma al posto vostro, signor Trockley, sapete che avrei fatto io? O avrei risposto a Miss Ethel Holloway che il grazioso capretto nero era morto per il desiderio de' suoi baci e delle sue carezze; o avrei comperato un altro capretto nero, piccolo piccolo e lucido, simile in tutto a quello da lei comperato lo scorso aprile e gliel'avrei mandato, sicurissimo che Miss Ethel Holloway non avrebbe affatto pensato che il suo capretto non poteva per undici mesi essersi conservato così tal quale. Seguito con ciò, come vedete, a riconoscere che Miss Ethel Holloway è la creatura più irragionevole di questo mondo e che la ragione sta intera e tutta dalla parte vostra, come sempre, caro signor Trockley, amico mio.

